

СТАНОВИЩЕ

Във връзка с конкурса за заемане на академичната длъжност **ДОЦЕНТ** в област на висше образование 2. Хуманитарни науки професионално направление 2.1. Филология (Българска литература), обявен в ДВ бр. 13/ 14.02.2025 г. за нуждите на Секция „Кирило-Методиевски извори“ на Кирило-Методиевския научен център, БАН

Кандидат: Цветомира Стоянова Данова, гл. ас. д-р в Кирило-Методиевския научен център

Становище от: проф. д-р Елка Мирчева, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

Д-р Цветомира Данова е възпитаник на СУ „Св. Климент Охридски“, където получава магистърски степени по *Теология* и *Българска филология*. Между 2009 и 2014 г. е докторант в Кирило-Методиевския научен център. Работи под ръководството на проф. Климентина Иванова върху дисертационен труд *Словата за Богородица от Йоан Дамаскин в българската средновековна книжнина (по материал от южнославянските календарни сборници от 14 в.)*, който защитава успешно през 2014 г. Съществен момент в научното израстване на кандидатката изиграва специализацията в Хумболтовия университет, Берлин, където има шанса да работи в сътрудничество с проф. Лора Тасева и проф. Кристиан Фос. Цв. Данова използва максимално предоставената ѝ възможност за надграждане на докторската си теза. Изследователският ѝ труд е оценен по достойнство и монографията ѝ е отпечатана в авторитетната поредица *Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe* на Издателство *Peter Lang*. Изданието е отличено от Управителния съвет на Българската академия на науките с Награда за изключително значима монография от национално значение по повод Деня на народните будители през 2020 г.

От 2013 г. професионалният път на д-р Данова е свързан с Кирило-Методиевския научен център към БАН, където работи първоначално като *проучвател*, а от 2015 г. заема академичната длъжност *главен асистент*. От самото си постъпване в Центъра тя се включва активно в проектната дейност на звеното като активен участник в 8 престижни международни и междуакадемични проекти, финансирани от ФНИ, КИННПОР, Центъра за върхови постижения *Наследство БГ*, ННП *Българистика*.

От своите публикации кандидатката е подбрала за участие в конкурса 2 монографии – *Правописът на Псалтира на цар Йоан Александър (ръкопис 2 от Научния архив на БАН)*, посочен за хабилитационен труд, и издания през 2020 г. от Издателство *Петер Ланг* разширен вариант на дисертационния си труд под заглавие *John of Damascus' Marian Homilies in Mediaeval South Slavic Literature*. Към това се добавят 6 студии (3 от тях в съавторство с Кл. Иванова, 2 в съавторство с Мария Спасова), както и 6 научни статии.

Посочените трудове се обединяват около 3 основни теми: 1. Правописни и езикови особености на Псалтира на цар Йоан Александър; 2. Рецепция на словата за Богородица от Йоан Дамаскин в южнославянските календарни сборници; 3. Преводни и оригинални произведения в южнославянските календарни сборници (X–XIV в.).

Години наред д-р Цв. Данова посвещава изследователски усилия за издание и изследване на Софийския (Кукленския) псалтир от 1334 г., част от проекта на Кирило-Методиевския научен център „Образци на европейската културна традиция – ръкописите на цар Иван Александър“ Един от резултатите от тази дейност е хабилитационният труд *Правописът на Псалтира на цар Йоан Александър (ръкопис 2 от Научния архив на БАН)*, публикуван през 2024 г. като Т. 34 от авторитетната поредица *Кирило-Методиевски студии*.

Монографията (169 с.) е структурирана в 4 раздела, всеки от които е посветен на един от четиримата книжовници, участвали в преписването на кодекса. Трудът включва 3 приложения – първото представя употребата и дистрибуцията на някои графеми и алографи, а останалите 2 са: Индекс на личните и географските имена и Старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски списък на личните и географските имена.

Авторката си поставя за цел системното и детайлно описание на правописните особености на Песнивеца, каквото до този момент не е правено. Избира да представи по равностоен начин четиримата кописи. Всеки един от основните за труда раздели има еднотипна структура: Букви за ерови гласни; Букви за носови гласни; Букви за ят и йотувано а; Буква *ери*; Буква *и*; Буква *е*; Буква *о*; Буква *у*; Епентетично л; Употреба на *з* и *г*; Употреба на *ижица*; Употреба на *ѳ*, *ѣ*, *ѵ*, *ѥ*; Правопис на гръцките заемки; Надредни знаци; Лигатури; Препинателни и завършителни знаци. Всеки дял завършва с Обобщение. Данова подлага на щателен анализ ръкописа на Песнивеца по избраните критерии. По отношение на обема на изложението и приведения като илюстрация материал, който на много места в книгата е и под линия, направеното надхвърля традиционно отделяните за описание на правописни особености страници при издания на средновековни славянски писмени паметници. Извършена е огромна по количество работа. Екскерпиран е обемен материал. Достоинство на разработката е привеждането на честотни данни, което предоставя важна допълнителна информация на читателя. Очертаната картина безспорно потвърждава отдавна изказаното становище, че Песнивецът на цар Иван Александър е създаден в свързан с Търново книжовен център и принадлежи към сравнително обемната група ръкописи, предхождащи Евтимиевата реформа. Ценни в това отношение са обобщенията на авторката на с. 113–120, които в синтезиран вид представят в съпоставителен план практиката на книжовниците, създали Софийския псалтир. Струва ми се, че твърдението, че „четиримата преписвачи на *Песнивеца* представят няколко правописни системи“ (с. 113) е малко крайно. По-добре би било очертаващите се прилики и разлики да бъдат назовани *различни книжовни практики*. Като цяло трудът е приносен и ще заеме своето място не само в изучаването на самия писмен паметник, Песнивеца, но и на предисторията на феномена Евтимиева езиково-правописна реформа.

Оценявайки високо постигнатото, ще обърна внимание на някои моменти в хабилитационния труд, които привлякоха моето внимание.

1. За мен разглеждането на правописа на един ръкопис е в неразделна връзка с фонетичните му особености. Давам си сметка, че избраният подход вероятно е последица от разпределението на ангажиментите между екипа, подготвящ изданието и изследването на Песнивеца, но намирам за по-правилно графико-фонетичните особености да бъдат разглеждани заедно. При избрания подход в монографията част от описаните явления са резултат от фонетичен развой, т.е. излизат извън рамките на правописа (такива например са историческият развой на носовките, на еровете и техните застъпници, както и епентетичното л). От друга страна, на места в анализа се намесва палеографско описание, което също не е част от правописа. Тук попадат например лигатурите и завършителните знаци.
2. Приложенията в края на разработката, които представят личните, местните имена и техните производни и сами по себе си са ценни, също не се вписват в правописа на паметника, въпреки направената заявка, че: „приложенията онагледяват употребата и дистрибуцията на избрани графемни и алографи в кодекса, както и правописа на личните и географските имена“.
3. Една особеност на Песнивеца е, че първият писач прави промяна в използването на графемите за ерови гласни и последователно спазва противоположни правила, като вододелът е точно определен (л. 118r). Би ми се искало в разработката да видя мнението на авторката по този интересен въпрос.
4. Вглеждането в примерите доста често по мое мнение извежда на преден план извода, че нерядко се е заучавал правописът на отделни думи и лексеми от едно словообразователно гнездо. Този принцип по мое мнение често надделява. Така например в една и съща позиция в корена на думата имаме последователно шед-, весь (местоимение), но също така последователно изписване лъвъ, • ъсть/ • ъсть).
5. Мисля, че би било добре при описание практиката на всеки от писачите в обобщителната част да бъдат направени съпоставки с известното от натрупаната досега в науката за Евтимиевата реформа, за пред-Евтимиевите ръкописи, както и да присъстват паралели с трактата на Константин Костенечки.

Тези бележки не пречат да се обобщи, че безспорно монографичният труд на Цв. Данова предоставя обилен детайлно класифициран, сравнен и снабден с честотни данни материал, който ще бъде отлична основа за по-нататъшни проучвания.

По темата за изучаване на Песнивеца на цар Иван Александър д-р Данова се добавя още един обемен приносен труд, посветен на езиковите особености на превода на Исихиевите (Псевдо-Атанасиевите) тълкувания към псалтирния текст (№ 7 и № 8), изработена в съавторство с проф. Мария Спасова. Извънредно подробното проучване доказва ранния старобългарски произход на превода.

Съществен дял от трудовете, с които д-р Данова се представя в конкурса са посветени на рецепцията на слова на св. Йоан Дамаскин в южнославянската книжнина (№ 2, № 11, № 13, № 14). Тук на първо място, разбира се, се откроява монографията *John of Damascus' Marian Homilies in Mediaeval South Slavic Literatures*. Трябва да се съжалева за невъзможността това издание да бъде посочено от кандидатката като хабилизационен труд. Изследването е многопосочно, изчерпателно, обхваща цялата съхранена южнославянска традиция в разпространението на 2 хомилии на Йоан Дамаскин за Успение Богородично и 1 за Рождество Богородично, за която се предлага хипотеза за съществуването на 2 превода. Респектиращият обем на книгата включва и издание на текстовете с приведен успореден гръцки текст и различията по наличните преписи, както и ценни старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски индекси.

Интересът към съдбата и разпространението на превода на слова на Йоан Дамаскин в южнославянската книжнина остава трайна тема в научното творчество на Цв. Данова, която посвещава самостоятелни изследвания на *Словото за Изсъхналата смоковница и притчата за лозето* (№ 11), преводите на слова на Йоан Дамаскин от Богородичния цикъл в преписи от румънските книгохранилища (№ 14) и открояващата се със своя приносен характер статия, която посочва като византийски източник за една анонимна хомилия за *Успение Богородично*, позната от Германовия сборник, Второто слово на Йоан Дамаскин за празника (№ 13).

Най-голям в количествено отношение е броят на научните публикации на д-р Данова, свързани с темата за преводни и оригинални произведения в южнославянските календарни сборници (№ 3, № 4, № 5, № 6, № 9, № 10, № 12). Този интерес е свързан с активното участие на кандидатката в мащабния проект за създаването на справочника *Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica*, иницииран от проф. Климентина Иванова. Три от тези трудове (№ 4, № 5, № 6) са обемни студии, изработени в съавторство с проф. Иванова, които представят началния етап от изпълнението на амбициозната цел за обхващане, систематизиране, класифициране и популяризиране на южнославянското хомилетично книжовно наследство. Ограниченото място не позволява да се спра по-подробно на този много интересен за мен дял от научни търсения на кандидатката. Приносите на д-р Данова в тези нейни публикации са многобройни. Съществено място на този етап от разработването на BiblHomBSI заема подробното описание на неизвестни за науката ръкописи като Хил390 или напълно новия поглед към като че ли добре известни ръкописи, като Тих590, както и една малко проучена група от риторични текстове, включени в рамките на Триода. Задълбочената работа с множество ръкописни паметници предоставя на кандидатката отлични възможности, а широкият поглед върху славянското книжовно наследство я отвежда към нейни собствени открития и ѝ позволява да лансира свои собствени хипотези. С оглед на затвърждаване на нейното собствено място сред изследователите на средновековната славянска книжнина се надявам на по-голям брой бъдещи самостоятелни научни публикации.

Гл. ас. д-р Цветомира Данова е изследовател със собствено утвърдено място в палеославистиката. Дългогодишната последователна и упорита работа за изследване и популяризиране на славянското книжовно наследство и щастливата среща с нейния научен ръководител и сегашен наставник и съавтор проф. д-р Климентина Иванова изградиха и продължават да изграждат учен, който все по-уверено заема своето собствено място в науката.

В заключение мога да обобщя, че гл. ас. д-р Цветомира Данова напълно покрива критериите за заемането на академичната длъжност *доцент*. Като имам предвид това предлагам на почитаемото НЖ да присъди на гл. ас. д-р Цветомира Данова академичната длъжност *доцент*.

Проф. д-р Елка Мирчева